

Geo-etnografiska inskott och tankelinjer hos Adam av Bremen.

Bernhard Schmeidler utgav 1917 Adam av Bremens *Gesta Hammaburgensis ecclesie pontificum* i ny upplaga. Året efter lemnade han i sin bok: *Hamburg-Bremen und Nordost-Europa vom 9.—11. Jahrhundert*, en ingående motivering till den nya gestaltning, som han i mångt och mycket gett texten. Båda arbetena förde forskningen om Adam ett betydelsefullt steg framåt: handskrifterna hade helt utnyttjats, deras inbördes förhållande i detalj utretts, stamträdet uppgjorts. Och med klarläggande av handskriftstraditionen var man nådd fram till en text, som i det väsentliga är att betrakta som den ursprungliga.

Därmed är emellertid inte sista ordet sagt ifråga om texten. På andra sidan denna text har självfallet också legat en utveckling, utvecklingen före verkets färdigställande. Vad man vet om denna utveckling är hittills så gott som intet. Men skulle det inte också här vara möjlighet att nå till kunskap, nya utsikter, ett bindande resultat?

Den följande undersökningen skall med detta mål i sikte sätta in på 4. och 2. boken i Adams verk.

I.

Adams 4. bok bär i huvudhandskriften rubriken: *Descriptio insularum aquilonis*, beskrivning över ölanderna i norr. Rubriken har stereotyp framgått ur tidens allmänna geografiska betraktelsesätt: den skandinaviska Norden till övervägande del en samling öar utanför fastlandskretsen. Den återkommer med mer eller mindre oväsentliga ändringar i

de flesta andra handskrifter. I överensstämmelse med denna rubrik utgöres själva stommen i boken av en geografisk framställning; vid sidan härav får Adam också tillfälle att närmare belysa de kyrkliga och allmänt kulturella förhållandena inom de olika delarna av Norden. Framställningen fördelar sig på följande sätt. Början av boken är egnad danernas länder, först Jylland, så Fyen och Själland, sist Skåne (kap. 1—9). Det följer efter detta en beskrivning på det baltiska havet, på folken som bor runt stränderna här och på öarna i det (kap. 10—20). Från det baltiska havet övergår framställningen till Sverige (kap. 21—30), därefter till Norge (kap. 31—34) för att omsider sluta med öarna i den norra oceanen, Orkenöarna, Island, Grönland, Helgeland och Vinland (kap. 35—42). De sista två kapitlen (kap. 43—44) ger en allmän avslutning på boken.

Detta är innehållet i Adams färdigställda text. Men var denna text den ursprungligen avsedda?

Vid en närmare analys av 4. boken faller vissa nog så egenartade förhållanden i ögonen. Framställningen börjar, som redan nämnts, med de danska landen, den del av Norden som ligger Hamburg-Bremen närmast. Den behandlar senare de längre och längst bort belägna delarna: Sverige, Norge, öarna i den norra oceanen. Det hela är här, kompositionellt sett, ett enhetligt tänkt, logiskt ordnat sammanhang. Men framställningen är, såsom även nämnt, inte begränsad endast härtill. Mellan Danmark och Sverige är insatt en beskrivning på Östersjöområdet. Det egenartade ligger här. Denna beskrivning berör flerstädes förhållanden, som även beröres annorstädes i 4. boken. Beskrivningen går från Jylland och den nordtyska kusten över Norge och Skåne till götarna och svearna; Fyen och Själland nämnes. De danska landen är redan tidigare genomgångna. Norge och Sverige genomgås på liknande sätt längre fram. I beskrivningen på Östersjöområdet finner man mot dess slut en framställning av amazonerna, cynocephalerna, alanerna eller albanerna, som på det egna språket kallas wizzer, huserna och antropogagerna. Vissa av dessa folk och ännu andra, som lo-

kalt hör samman med dem, behandlas även under Sverige i samband med dess gräns mot öster. Och inte nog med att kompositionens enhetlighet på detta sätt brytes. Själva ämnet för 4. boken förryckes samtidigt. Vad Adam velat ge i 4. boken har han i slutet av den 3. fixerat i orden: *situm Danie vel reliquarum que trans Daniam sunt regionum naturam* — Danmarks belägenhet och beskaffenheten av de övriga områdena på andra sidan Danmark. I slutet av 4. boken (kap. 43—44) finner man detta ytterligare betonat, sedan uppgiften fullförts. Vad Adam vet om beskaffenheten av de nordliga länderna, danernas, norrsmännens och svenskarnas grymma släkte är framlagt. På trots av detta läser man i beskrivningen på Östersjöområdet också om lander och folken söder om Östersjön, både om folken inom den hamburgska diocesens gränser fram till Peene och om folken på andra sidan denna flod. Femern och Rügen liksom folken på dessa öar beskrives. Beskrivningen går i detaljer. Allt land och folk, som under inga omständigheter låter sig inordna under den plan, som anges för 4. boken.

Beskrivningen på Östersjöområdet bryter sålunda sönder både kompositionen och planen för 4. boken. Men uttages denna beskrivning, blir boken en avrundad helhet för sig. Beskrivningen har karaktären av ett inskott.

Det återstår att föra det avgörande beviset för inskottet.

Sedan Adam i kapitlen 1—9 fullfört sin framställning av Danmark med en beskrivning av Skåne och förhållandena där, inleder han sitt 10. kapitel med orden: *nunc autem, quoniam locorum se prebuit occasio, ad rem videtur aliquid de natura Baltici maris dicere* — men nu, eftersom tillfället erbjuder sig, synes här vara rätta platsen att säga några ord om det baltiska havet. Beskrivningen på Östersjön vidtager därefter omedelbart. När den omsider avslutas i det 20. kapitlet, sker det med att Adam förklarar, att han nu framlagt vad han haft att säga om detta hav och att ärkebiskop Adalbert av Bremen varkunnade sig över de hedniska folken i dessa trakter och upprättade ett biskopsäte i Birka. Plötsligen, alldeles oförmedlat, fortsättes så:

itaque de insulis danorum dictum est satis. Nunc vero ad sueonum sive nortmannorum populos, qui proximi sunt, convertamus articulos — härmed är nog sagt om danernas öar. Och nu vänder vi våra betraktelser till svenskarnas och norrsmännens folk, vilka bor närmast. Den inledande satsen här: itaque de insulis danorum dictum est satis, står tydligt utan varje anknytning till det kapitel, i vilket den insatts. Lika tydligt också utan anknytning till de föregående tio kapitlen. Anknytningen är direkt till kapitel 9, där framställningen av danernas öar slutar. Den andra satsen åter: nunc vero ad sueonum sive nortmannorum populos, qui proximi sunt, convertamus articulos, förmedlar i sin ordning övergången från samma kapitel 9 till kapitel 21. Det har förut visats, att hela det mellanliggande partiet, beskrivningen på Östersjöområdet, faller utom ramen. Båda satserna ger det avgörande beviset för att hela denna beskrivning är som det redan gjorts gällande: endast ett inskott i den ursprungliga texten.

Det har sålunda lyckats att tränga bakom den färdigställda texten i Adams 4. bok. Denna text var från början elva kapitel, en hel fjärdedel kortare än nu. Till gengäld: ett alltigenom enhetligt verk, vad den med det gjorda inskottet upphört att vara.

II.

I Adams 2. bok upptager kapitel 1—28 skildringen av ärkebiskop Adaldag av Hamburg (937—988). Denna skildring fortlöper i kapitlen 1—16 och 23—28 i organisk följd: ärkebiskopens öden och verksamhet relateras. I kapitel 17—22 är däremot ärkebiskopen, fränsett ett omnämnande i förbigående, inte med. Kapitel 17 berättar om de sachsiska transalbingerna inom den hamburgska diöcesen. Nästa kapitel beskriver den sachsiska limes på andra sidan Elbe. Denna limes utmynnar i vad Adam kallar det skytiska havet och i Östersjön. Författaren inleder i anknytning härtill i slutet av kapitlet en beskrivning på detta hav; kapitel 19 upptages

helt av denna. I kapitel 20—22 slutligen beskrives Slavien och folken där. Som man ser: den organiska följden i framställningen är, alldeles som det var fallet i den nyss behandlade 4. boken, helt bruten.

Man torde redan av vad nu visats kunna presumera, att Adams text här näppeligen föreligger i sin ursprungliga gestaltning. En fortsatt undersökning för vidare.

Det är redan framhållet, att det stora inskottet i Adams 4. bok inledes med orden: *nunc autem, quoniam locorum se prebuit occasio, ad rem videtur aliquid de natura Baltici maris dicere*. Likaledes att efter detta inskott följer: *itaque de insulis danorum dictum est satis. Nunc vero ad sueonum sive nortmannorum populos, qui proximi sunt, convertamus articulos*. De båda sista satserna anknäyer till texten före och efter inskottet i 4. boken. Härtill svarar i kapitel 17 i 2. boken: *Et quoniam occasio se locorum prebuit, utile videtur exponere, quæ gentes trans Albiam Hamburgensi pertinentes sunt diocesi* — och eftersom tillfället erbjuder sig, synes nyttigt att framställa, vilka folk på andra sidan Elbe som hör till den hamburgska diocesen. I kapitel 23, kapitlet efter det presumerade inskottets slutkapitel: *Hæc de sclavis et patria eorum, quoniam virtute magni Ottonis ad christianitatem eo tempore omnes conversi sunt, dicta sufficiant. Nunc ad ea quæ post mortem imperatoris et reliqua tempestate nostri pontificis acta sunt calamum dirigimus* — vad här sagts om slaverna och deras land, eftersom de vid denna tid alla blivit omvända till kristendomen genom Otto den stores ingripande, kan räcka till. Nu sätter vi pennan till beskrivningen av vad som utförts efter kejsarens död och under den tid, som ännu återstod vår ärkebiskop. Omramningen till de kapitel i 2. boken, som förmodats inte tillhöra den ursprungliga texten, överensstämmer sålunda, *mutatis mutandis*, med omramningen till det inskott, som konstaterats i 4. boken. Överensstämmelsen är till stor del rent verbal. Detta är märkligt. Men avgörande är det inte för att det omramade i 2. boken liksom motsvarande i 4. boken verkligen är ett inskott, hur

sammanhangslöst det omramade än kan vara med det omgivande. Avgörande blir det endast, om första satsen i kapitlet 23: vad här sagts om slaverna och deras land kan räcka till, kan visas verkligen hänföra sig till vad som närmast föregår kapitel 17—22.

Det kan synas, som om detta skulle vara hart när omöjligt: omedelbart före kapitel 23, i kapitlen 20—22, föreligger ju en beskrivning på Slavien och dess folk. Och ändå är det möjligt. Kapitel 23 pointerar uttryckligen, att vad som sagts om slaverna och deras land är sagt, eftersom slaverna vid denna tid omvänts av Otto den store. Denna omvändelse är omtalad i kapitel 15—16 och endast där; det sker där i sammanhang med en berättelse om hur det slaviska landet blev uppdelat på biskopsdömen. Motiveringen till beskrivningen på Slavien och dess folk i kapitel 20—22 är däremot en helt annan: beskrivningen insattes, heter det i dess början, eftersom omvändelsen berättas ha företagits av ärkebiskop Adaldag. Motsägelsen visar, att kapitel 23 måste anknyta inte till det närmast föregående, utan direkt till kapitel 15—16. Det följande intill kapitel 23 är ett inskott.

Även i Adams 2. bok har det sålunda lyckats att tränga bakom den färdigställda texten. Även här bryter ett inskott, sammanlagt sex kapitel, enhetligheten.

III.

Två större inskott, ett i 4. och ett i 2. boken av Gesta Hammaburgensis ecclesie pontificum, har konstaterats. Vi övergår till en närmare granskning av dessa och deras betydelse.

Det torde inte krävas någon särskild bevisföring för att fastställa, att Adam är författare till båda inskotten. Stil och komposition gör detta obestridligt. Men Adam är inte endast författaren: han måste också vara den som själv gett inskotten deras nuvarande platser i 4. och 2. boken. Man möter i början av inskottet i 4. boken, kapitel 10, ett stycke, som förmedlar övergången från föregående kapitel 9. För-

fattaren till inskottet, med andra ord Adam själv, uppträder här i första person och hänvisar till vad han skrivit tidigare på ett ställe i ärkebiskop Adaldags historia, alltså i 2. boken — stället är en del av inskottet här. För övrigt har inskotten i samtliga de handskrifter, som föreligger till Adams verk, samma platser, där de nu fins. Det följer, sådant handskriftsläget är, redan därav, att författaren själv insatt dem på dessa platser i den älsta handskrift, som färdigställts av hans verk.

Av de båda inskotten utgör inskottet i 4. boken om Östersjöområdet en sammanhängande beskrivning. Ämnet är avslutande behandlat; framställningen ett helt för sig. I motsats härtill utgöres inskottet i 2. boken, vad redan torde framgått, närmast av lösa uppteckningar, som mer eller mindre mekaniskt sammanförts: uppteckningar om de sachsiska transalbingerna, den sachsiska limes, Östersjön, Slavien. Sammanfogningarna mellan de disparata styckena springer tydligt i dagen; de förmedlande övergångarna snarast understryker dem. Gemensam för båda inskotten är emellertid ämnessferen. I 4. bokens inskott har Adam gett en orienterande framställning av Östersjöområdet i dess helhet, själva grundritningen till sin uppfattning av Nordeuropa. I det andra inskottet drar han på vissa punkter linjerna vidare. Det ligger nära, att i detta inskott se förarbeten till en utförligare skildring av länderna norr om Elbe och söder om Östersjön.

Inskotten lämnar på detta sätt en inblick i Adams sätt att arbeta. Men deras betydelse sträcker sig långt utöver detta. Inskotten blottar själva de tankelinjer han följde vid uppdragandet av sin bild av Nordeuropa.

Den situation, som förelåg, då Adam grep sig an med sina geo-etnografiska forskningar var följande. Det föresvävade honom att ge en beskrivning på »ölanden i norr». Men det Norden han ville beskriva var ännu ett område, som frånsatt vissa delar av Danmark, var så gott som totalt okänt. Adam säger själv på ett ställe i 4. boken: »när man passerat danernas öar, öppnar sig en ny värld i Sverige och

Norge, tvenne riken i norr av ofantlig utsträckning, hittills så gott som okända för vår jordkrets» — *nostro orbi adhuc fere incognita* (kap. 21). Om Östersjön säger han i inskottet i samma bok, att han på ett undantag när inte tidigare sett den omtalad i litteraturen (kap. 20). I denna situation insamlade Adam uppgifterna för sin blivande framställning. I ringa grad vilade dessa på självsyn. De flesta fick han från personer, som genom egen erfarenhet eller andras berättelser hade kännedom om förhållandena, *peritis locorum*, främst Sven Estridsen, konungen av Danmark, för övrigt sjöfarande och andra resenärer, den hamburgska kyrkans män, som i en eller annan anledning besökt dessa avlägsna trakter. De uppgifter Adam på detta sätt insamlade blev till sist en nog så vidlyftig materialsamling. Men Adam ville inte endast detta. Vad han ville var en sammanfattande beskrivning, där de olika geografiska och etnografiska momenten var inplacerade i sin fast formade miljö. Materialet gav här endast ringa ledning. Adam kunde av sina uppgifter få fram hur det ena området rent ungefärligt låg och förhöll sig till andra i dess närhet, om öarna och landen var stora eller små, hur färdevägarna till lands och vatten i all allmänlighet gick fram, avstånden i dagsresor. Men om själva den geografiska konfigurationen, om öarnas, ländernas och vattnens ytinnehåll och exaktare läge, om orienteringar, som i ett större sammanhang kunde ge vägledning, fick han så gott som ingenting veta. Han befann sig i själva verket i ett liknande läge som de spanska och italienska kartograferna vid början av det 16. århundradet, efter det att Columbus, Cabral och Amerigo Vespucci gjort sina omvälvande upptäckter på den västra sidan Atlanten.

Det har lyckats forskningen visa, hur dessa kartografer gick till väga. De knöt till en början an till den allmänna ptolemæiskt-medeltida världsbilden. På de senmedeltida kartorna mötte på andra sidan de båda indiska halvöarna en halvöformig landmassa, i vilken Asien längst i öster löpte ut; dess yttersta udde bar namnet Kattigara; väster om denna hade man Malacca. I denna halvöformiga landmassa fann

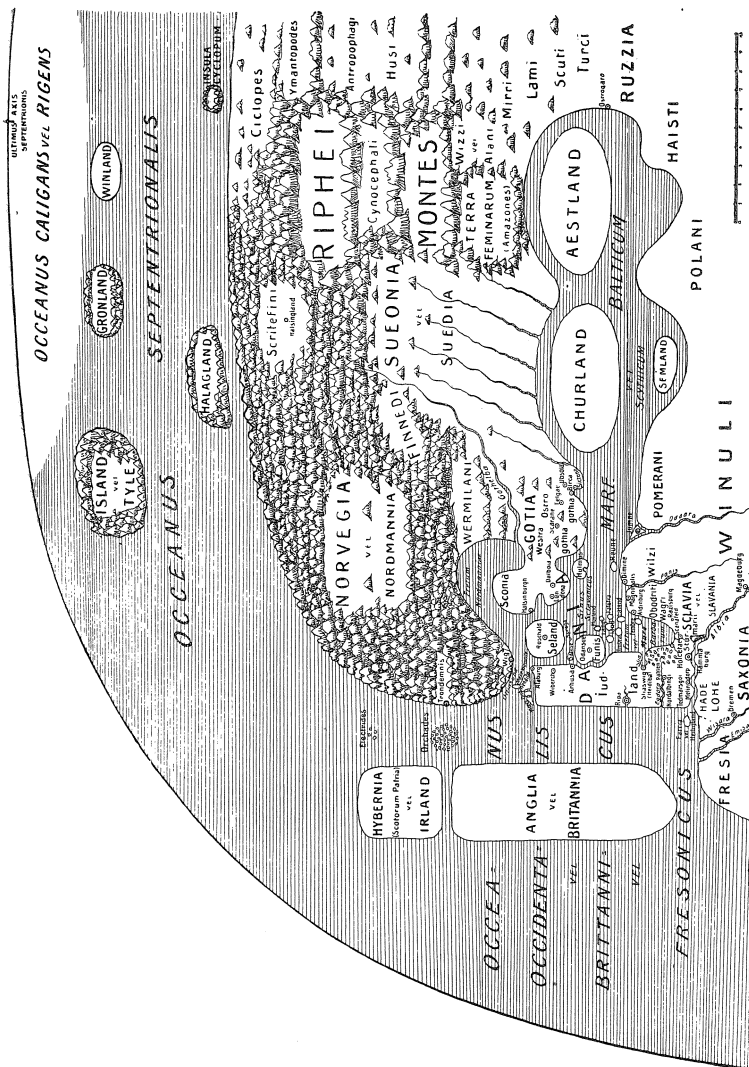
de den yttre, rent hypotetiska ramen, i vilken de kunde inplacera de nyupptäckta landen. Adams tillvägagångssätt har till en början varit ett liknande. Även han knöt an till en allmän världsbild, de romerska kartografernas världsbild, som genom Orosius och Isidorus blivit hans samtids. Jorden tänktes som en rund skiva. Världsfloden, Oceanus, ringlade sig som ett brett bälte kring denna. Skivans nordvästliga fjärdedel, Europa, hade i söder sin gräns i Medelhavet, i väster och norr i oceanen, längst uppe i norr en ocean i mörker; gränsen i öster mot Asien gick norr om de ægeiska och svarta haven fram genom de mæotiska träskan, floden Tanais, de ripheiska fjällen. Allt detta godtogs av Adam¹. Även han fick därigenom så att säga en yttre ram. Men när Adam i denna ram skulle till att insätta de vattendrag, länder, öar och folk, om vilka hans material talade, brast för honom som för kartograferna i början av det 16. århundradet ledningen. Hela det nordeuropeiska området från Friesland och Sachsland i väster till den asiatiska gränsen borta i öster tecknade sig ännu som en obruten landmassa. Orosius' kartblad hade här endast tre, på måfå insatta klassiska namn: längst i öster vid de mæotiska träskan Alania, i väster Dacia ubi et Gothia, Dacien och Gothien.

De spanska och italienska kartograferna löste sitt problem på egen hand inom den indiska ramen. Hur nådde Adam inom sin ram till lösningen av sitt?

Världen ute i Europa levde ännu i de vagaste, alltigenom konturlösa föreställningar om Östersjöområdet. Inte desto mindre förelåg i Vesteuropa en exaktare hållen beskrivning. Författaren var Einhard, den skrift, i vilken beskrivningen inflätats, hans biografi över kejsar Karl den store.

Einhard skrev i Ludvig den frommes tid, på 820-talet. Frankiska krigare och diplomater hade då nått Östersjökusten och överskridit Ejder. När de vände tillbaka, kom de med underrättelser, som helt var egnade att omdana den bild

¹ För Adams förhållande till den samtida världsbilden se Bjørnbo, Adam af Bremens Nordensopfattelse. Aarb. f. nord. Oldkyndighed 1909, s. 177 ff. — Jmfr Orosius' kartbild i Scandia I, 300.

Nordeuropa enligt Adam av Bremen. Efter Björnbo.

(Jmftr för Östersjöns västliga del Scandia I, 297 f., 303 f.; för den östliga del här följande, 221 f.)

man tidigare gjort sig om Nordeuropa. Hos Einhard (kap. 12) möter nedslaget av dessa underrättelser. Einhard tecknar inte längre denna del av världen som en enda obruten landmassa. Enligt honom går det här in en vik från den västra oceanen. Viken går in mot öster, orientem versus, dess längd är okänd, bredden ingenstädes större än 100,000 passus, mångenstädes smalare. Men de uppgifter Einhard mottog och utnyttjade i sin skrift, inskränkte sig inte härtill. Han kunde också berätta, att många folk hade sina boplatser kring viken och han utplacerade närmare dessa. »Danerna och sveonerna, som vi kallar nortmanner, innehar», säger han, »både nordkusten och alla öarna. På sydkusten bor slaverna och en mängd andra folk. Bland dem är wilzerna de förnämsta».

I ett fjärdedels årtusende hade Einhards beskrivning lämnats obeaktad. I den kritiska belägenhet Adam befann sig upptäckte han igen denna beskrivning. Hans uttalande, att han på ett undantag när inte tidigare sett Östersjön omtalad i litteraturen, är redan framhållet. Undantaget var Einhard. Och på grundval av Einhard, inte på egen hand, löste han nu i inskotten problemet om Nordeuropa.

Redan i inskottet i 2. boken är Einhard citerad: det 19. kapitlet här är ingenting annat än ett ordrätt utdrag ur denne. I 4. bokens inskott upprepas uppgifterna i lösryckta satser; de blir här själva grundstommen för framställningen De utsagor, som stod Adam till buds, tvang honom visserligen att jämkna på ett och annat. I Einhards tid kunde det sägas, att danerna jämte sveonerna innehade nordkusten av Östersjön — det sydliga Norge var då en del av danaväldet. Den tiden var i slutet av 1000-talet förbi, och Adam förlade också danerna utom till öarna och Skåne endast till sydkusten av Östersjön, vars mynning han tänkte sig uppe mellan Vendsyssel och Norge (IV, 13, 14, 11). Jylland, det visste Adam, gick i nordlig riktning; han låter också Östersjön i långa inbuktningar gå från mynningen söderut mellan detta land och Fyen (jmf IV, 1). Vid sidan av danerna och sveonerna gav Adam också slaverna sin del av öarna (IV, 16,

18). Men Östersjöns egenskap av en vik från den västra oceanen, dess längdriktning mot öster, dess okända längd och skiftande bredd godtogs av honom (IV, 10, 11). På detta sätt vann han den inre ramen för sin framställning. Och i denna inre ram inordnade han nu hela mängden av de nya uppgifter han insamlat. Allt såsom Einhard företecknat det: land och folk i en fortlöpande ordning från väster till öster. Utmed sydkusten: Jylland till Slien, därefter folken inom den hamburgska dioecesen till Peene, öster om dessa de andra slaverna; utmed nordkusten: norr-männen, Skåne, götarna, sist sveonerna och folken öster om dessa (IV, 13, 14; II, 21, 22). Systemet inriktades så, att mitt emot Birka på den norra stranden förlades den slaviska storstaden Jumne på den södra (IV, 20). Och längst inne i viken slutligen kom land och folk ytterst på de båda östra flyglarna att stöta samman. Adam förlägger dit Ostrogard Ruzzie, det ryska Östragård (IV, 13, 14). Seglatsen dit från Jumne tager fjorton dagar, säger han, från Slesvig och Aldinburg tjugoen; det berättas, att den för några från Danmark med gynsam vind dragit en månad (IV, 11; II, 22).¹

De båda inskotten i 4. och 2. boken blottar sålunda de tankelinjer, som Adam följde, när han utformade sin bild av Nordeuropa. Men tankelinjerna kan i dessa inskott följas vidare.

Ostrogard Ruzzie, det ryska Östragård, har enligt Adam huvudstaden Kiev, en medtävlarinna till det scepterförande Konstantinopel och en Greklands vittberömda prydnad — Ostrogard Ruzzie, cuius metropolis civitas est Chive, æmula sceptri Constantinopolitani, clarissimum decus Grecie (II, 22). Man har alltid menat, att detta Ostrogard är en stad och identifierat denna än med Nowgorod vid Wolchow, än med Ostrow i Welikaffloden.² Redan en av Adams scholiaster

¹ Om Einhard jmf. Lönborg, Adam af Bremen och hans skildring av Nordeuropas länder och folk, 98 ff.

² Lönborg, 109; Schlüter, Die Ostsee und die Ostseeländer in der Hamburgischen Kirchengeschichte des Adam von Bremen. Sitzungsberichte

har emellertid uttalandet, att Ryssland kallas av de danska barbarerna Ostrogard (schol. 120), och i själva verket är det till det Ostrogard, vars huvudstad är Kiev, som seglatsen, enligt vad Adam uttryckligen säger, går från Slesvig, Aldinburg och Jumne (II, 22). Ostrogard är för Adam det ryska riket, Ruzzie regnum, det nordiska Gardar, Gårdarrike; dess huvudstad ligger inom en trakt, som Adam räknar till Grekland. Över ett långt område, genom de skytiska regionerna, sträcker sig den baltiska viken ända dit — usque in Greciam (IV, 10). Folk, som är inne i förhållandena, utvecklar Adam på ett annat ställe, försäkrar, att en och annan kommit dit landvägen från Sverige. Men barbarfolken, som är däremellan, blockerar denna route, och därför frestar man faran till skepps (IV, 15).

Det var till trakterna av detta Ostrogard, till vilket man seglade i den baltiska vikens längdriktning, som de medeltida kartograferna förlade de mäotiska träskan. Adam drar slutsatsen: »jag skulle gärna tro, att det baltiska havet är samma vatten, som av de gamle med andra namn kallades de skytiska och mäotiska träskan, geternas öde trakter, den skytiska stranden», där bland mängden av olika barbarer Martianus också nämner alanerna (IV, 20). I överensstämmelse härmed kallar Adam fullt konsekvent på ett ställe Östersjön vid Jumne »de skytiska träskan», scyticæ paludes (II, 22).

Som man ser: tankelinjerna mynnar ut i en stor vetenskaplig konstruktion. I denna är det nya i den bild, Adam skapat av Nordeuropa, svetsat fast samman med den rådande världsbilden, sådan denna tecknade sig längst österut vid Asiens gränser. Det har skett med ledning av uppgifter om skeppsfärder till Ostrogard och Grekland från Norden.

Adam av Bremen är den store pionjären i vetenskapen om Nordeuropas utforskande. Två stora geo-etnografiska

inskott i hans verk har kunnat utskiljas. Dessa inskott klarlägger, hur de disparata kunskapsmoment, som stod till Adams förfogande, av honom omsider fördes samman till den första enhetligt utformade bilden av denna del av världen.

Lauritz Weibull.
